

УДК 332.1:338.43-044.227 (477.87)
DOI: 10.31651/2076-5843-2019-2-86-94

Белей Наталія Петрівна,
ст. викладач кафедри економіки і підприємництва,
Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»,
м. Ужгород, Україна
Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0001-6452-6173>
natalia.beley@uzhnu.edu.ua

СУЧАСНИЙ СТАН ТА РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті визначено поняття спеціалізації сільськогосподарського виробництва. З'ясовано необхідність та роль спеціалізації в діяльності аграрних формувань. Охарактеризовано основні форми спеціалізації сільського господарства. Проведено аналіз та встановлено напрями спеціалізації сільськогосподарського виробництва Закарпатської області та визначено особливості спеціалізації підприємств та господарств населення в розрізі окремих районів, природно-економічних зон.

Ключові слова: спеціалізація; сільськогосподарське виробництво; регіон; галузева структура; продукція сільського господарства; господарства населення; сільгоспідприємства; природно-економічні зони; концентрація.

Постановка проблеми. Сільське господарство займає ключове місце в економіці та соціальному житті суспільства. Ефективність його функціонування, в сучасних умовах, в значній мірі залежить від раціонального розміщення та спеціалізації виробництва, що забезпечують в свою чергу ефективне використання ресурсів окремих підприємств, галузей, регіонів, держави. Проте, за роки реформування сільського господарства питання спеціалізації відійшло на другий план, у зв'язку з загостренням проблем виживання галузі та забезпечення її стабілізації, що негативно вплинуло на розвиток аграрного сектору.

Кожен регіон має свої особливості ведення сільськогосподарського виробництва. Закарпатська область наділена особливо різноманітними умовами, оскільки розміщена одразу в трьох природно-економічних зонах (гірській, передгірній, низинній). Одним із факторів удосконалення територіально-галузевої структури та напрямів, що дають змогу вирішити проблеми стратегічного характеру, повинна стати побудова раціональної аграрної системи спеціалізації регіонів, галузей та окремих організацій, підприємств, що дозволить виробляти конкурентоспроможну продукцію.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанню дослідження спеціалізації сільськогосподарського виробництва та аграрного сектору в цілому займалися такі вчені-економісти, як В.Г. Андрійчук, П.К. Канінський, М.Й. Малік, Н.І. Райтер, І.М. Беженар, Ю.Ю. Мороз, Т.І. Яворська та ін. Так, у працях В.Г. Андрійчука [1], П.К. Канінського [2], Н.І. Райтер [3] окреслено теоретичні підходи до визначення сутності спеціалізації сільськогосподарських підприємств. Стан розвитку спеціалізації в аграрних підприємницьких структурах розглянуто в праці І.М. Беженар [4]. Ю.Ю. Мороз [5] у своїй праці проводить моніторинг спеціалізації сільськогосподарського виробництва за показниками, які будуть сприяти прийняттю якісних управлінських рішень. Т.І. Яворська [6] розглядає вплив спеціалізації фермерських господарств на ефективність виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції.

Разом з тим, вважаємо за потрібне провести більш глибокі дослідження та провести аналіз спеціалізації сільськогосподарського виробництва в межах районів та природно-економічних зон Закарпатської області.

Метою статті є дослідження особливостей спеціалізації сільськогосподарського виробництва, зумовлених природними та економічними особливостями виділених зон регіону та визначення їх впливу на сільське господарство Закарпатської області.

Виклад основного матеріалу. Спеціалізація регіонів, галузей і окремих організацій належить до числа найбільш важливих напрямів, що дають змогу вирішити проблеми агропромислового комплексу стратегічного характеру.

Важливе значення в масштабі всієї країни мають раціональне розміщення, зональна (регіональна) та господарська спеціалізація і концентрація виробництва, які виступають важливим чинником підвищення ефективності виробництва незалежно від форм підприємницької діяльності. Розміщення і спеціалізація виступають як складові суспільного поділу праці між економічними районами [4].

Економічний ефект від спеціалізації виробництва в сільському господарстві полягає в тому, що займаючись виробництвом обмеженої кількості продукції (свинарством, птахівництвом, льонарством) підприємства можуть удосконалювати технологію, використовувати специфічні машини та агрегати, економити час на переході від виробництва одного виду продукції до іншого, а саме головне вдосконалювати професійні навички та вміння працівників. Все це повинно забезпечувати зростання продуктивності праці, а з тим і здешевлення виробництва та підвищення конкурентоспроможності продукції.

Прийнято розрізняти три форми спеціалізації сільського господарства: територіальну, господарську та внутрігосподарську спеціалізацію. Територіальна спеціалізація сільського господарства являє собою домінуюче виробництво тих чи інших видів сільськогосподарської продукції на певній території, беручи до уваги природо-кліматичні умови. Господарська спеціалізація – це спеціалізація підприємства на виробництві певних видів продукції, виробництво яких забезпечить підприємству найбільший економічний ефект. Внутрігосподарська спеціалізація характерна в першу чергу для великих мультикорпоративних підприємств, і передбачає поділ праці між підрозділами підприємства. Наприклад, у господарствах можуть створюватися молочно-товарні ферми, свиноферми, рільничі, тракторно-рільничі, садовогородні, овочівничі бригади, механізовані загони з вирощування цукрових буряків тощо [3].

Спеціалізація і розміщення перебувають в тісних функціональних зв'язках. Спеціалізація є якісною характеристикою розміщення сільського господарства, трактується як виробничий напрям, галузева структура окремого підприємства, району, області, зони, вказує на їх провідні галузі. Розміщення сільського господарства відображає кількісну сторону спеціалізації й показує, скільки та якої товарної продукції виробляється в зоні, області, районі, окремому суб'єкті сільськогосподарського виробництва; виражає роль окремих районів і підприємств стосовно виробництва різних видів продукції [2].

В умовах ринкової економіки зональна, територіальна, внутрішньорайонна й галузева спеціалізації є складовими агропромислового виробництва та ґрунтуються на подальшому поглибленні і вдосконаленні суспільного поділу праці на регіональному й галузевому рівнях, утворюючи регіональну спеціалізацію, яка характеризує виробничий напрям регіону, основним завданням якої є створення сприятливих умов для розвитку групи галузей певної орієнтації, що виробляють конкурентоспроможну продукцію [7].

Спеціалізація відбиває якісний бік суспільного поділу праці і вказує, виробництво яких саме видів продукції є переважаючим на даній території. Це – ефективна форма організації сільського господарства, яка дає можливість зосередити виробництво певних видів продукції на окремих територіях і підприємствах й отримати завдяки цьому кращі результати господарської діяльності [1]. Закарпатська область характеризується особливими природно-економічними умовами, що мають значний вплив на розміщення та спеціалізацію сільськогосподарського виробництва. Оскільки однією з ознак Закарпаття є чітко виражена просторова вертикальна зональність, що включає низинну, передгірну та гірську природно-економічну зону, ведення сільського господарства в межах зазначених зон має свою специфіку. Ускладнені природні умови з одного боку, стають перешкодою у розвитку

сільськогосподарського виробництва, особливо рослинництва на територіях з гірською місцевістю, а з іншого – особливе екологічне та природне середовище формує сприятливі передумови для розвитку в гірській та передгірній природно-економічних зонах такого стратегічного напрямку економічної діяльності як фермерський чи сільський туризм, а також сприяє розвитку виробництва екологічно чистої продукції аграріями краю.

Разом з тим, Закарпатська область має вигідне гео економічне прикордонне розташування, що останнім часом сприяє розвитку транскордонного співробітництва та європейської інтеграції відносно дослідження місткості транскордонного ринку збуту сільгосппродукції, стимулювання збуту товарів і послуг, які виробляються в межах сільських територій, а також сприяє залученню іноземних інвестицій в розвиток аграрного виробництва регіону.

Розвиток сільськогосподарського виробництва в області є одним із пріоритетних напрямків, у ньому створюється 17,1 % валової доданої вартості. Більшу частину населення області складає сільське населення – 63%, а у сільському господарстві зайнято 126 тисяч осіб, тобто більше 25% економічно активного населення регіону, порівняно по Україні цей показник становить близько 17,7%. Проте, частка Закарпатської області у виробництві сільськогосподарської продукції по Україні на кінець 2017 року складала всього 1,6 %, в тому числі 1,2 % - продукція рослинництва і 2,8 % - продукція тваринництва.

Характерною особливістю земель Закарпатської області є лісистість та невисокий відсоток площ, придатних для сільськогосподарського виробництва – 451,3 тис.га або 35% від загальної земельної площі області. Для Закарпатської області характерна найменша по країні площа орних земель, що становить близько 200,4 тис.га (44,4 % від загальної площі сільгоспугідь області порівняно з 78,4 % по Україні).

Станом на кінець 2017 року в аграрному секторі економіки Закарпатської області зареєстровано 1530 сільськогосподарських підприємств, кількість яких протягом 2010-2017 років скоротилася на 13,0 %. Кількість фермерських господарств в складі зазначених підприємств у 2017 році становила 1453 одиниці і протягом аналізованого періоду скоротилася на 10,8 %. Однак, найбільш чисельними суб'єктами господарювання в аграрному секторі економіки регіону залишаються господарства населення - 255,8 тис., і їх кількість протягом аналізованого періоду зросла на 11,4 тис., тобто на 4,7 %.

Аналізуючи діяльність виробників сільськогосподарської продукції в регіоні, слід зазначити, що у 2017 році в усіх категоріях господарств було вироблено продукції на 4021,4 млн.грн., рослинництва – на 1932,4 млн. грн. та продукції тваринництва на 2089,0 млн. грн. (рис. 1).

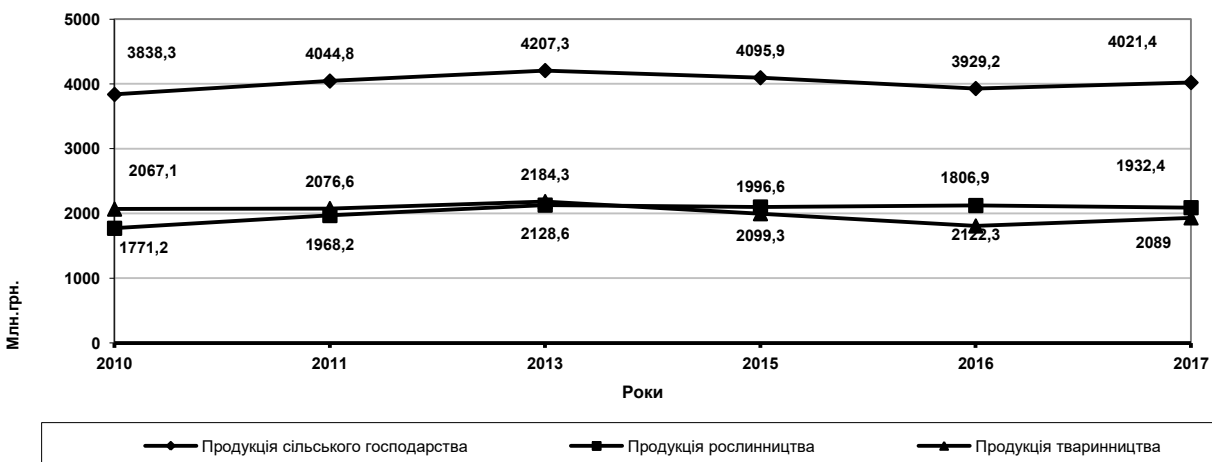

Рис. 1. Динаміка виробництва сільськогосподарської продукції в Закарпатській області (у постійних цінах 2010 р.) [8, 9, 10]

Динаміка темпів виробництва продукції сільського господарства протягом 2010-2017 років в усіх категоріях господарств області мала тенденцію до зростання. Загалом, протягом аналізованого періоду в структурі виробництва сільськогосподарської продукції Закарпатської області зберігався відносно рівномірний розподіл співвідношення продукції рослинництва та тваринництва, а також спостерігалися незначні зміни в сторону зростання чи зниження обсягів виробництва.

Проте, якщо у сільськогосподарських підприємствах зростання виробництва за аналізований період відбулося у 2,3 рази, то у господарствах населення цей показник зменшився на 0,13%, тобто майже не змінився. Існуюча ситуація має тенденцію до посилення. (табл.1).

Зокрема, у 2017 році ріст обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, виробленої господарствами населення склав 3,3 %, а обсяг продукції, виробленої сільськогосподарськими підприємствами зменшився на 7,0 %.

У структурі виробництва також відбулися зміни зазначених показників, насамперед, за рахунок виробництва сільськогосподарської продукції господарствами населення, а саме, якщо у 2010 році частка валової продукції сільгоспідприємств складала всього 3,8%, а господарствами населення – 96,2%, то в 2017 році ці показники становили 8,3% та 91,7% відповідно, тобто різниця склала 4,5%. Це свідчить про високу ефективність діяльності зазначених суб'єктів, в тому числі фермерських господарств, в аграрному секторі економіки області. Таким чином, виникає потреба створення необхідних передумов з боку держави щодо підтримки існуючих підприємницьких структур, а також сприяння трансформації господарств населення в більш ефективні господарські структури, зокрема фермерські господарства, що є основою розвитку цивілізованого аграрного ринку та базовим суб'єктом функціонування аграрного сектору економік країн ЄС.

Таблиця 1

Галузева структура валової продукції сільського господарства Закарпатської області за категоріями виробників, з 2010 по 2017 рр. (у постійних цінах 2010р.)

	2010		2015		2016		2017	
	млн.грн.	%	млн.грн.	%	млн.грн.	%	млн.грн.	%
Валова продукція всього	3838,3	100,0	4095,9	100,0	3929,2	100,0	4021,4	100,0
у тому числі								
сільськогосподарські підприємства	144,5	3,8	312,4	7,6	357,4	9,1	332,5	8,3
господарства населення	3693,8	96,2	3783,5	92,4	3571,8	90,9	3688,9	91,7
Продукція рослинництва	1771,2	46,1	2099,3	51,3	2122,3	54,0	2089,0	51,9
у тому числі								
сільськогосподарські підприємства	82,7	4,7	247,7	11,8	297,4	14,0	279,9	13,4
господарства населення	1688,5	95,3	1851,6	88,2	1824,9	86,0	1809,1	86,6
Продукція тваринництва	2067,1	53,9	1996,6	48,7	1806,9	46,0	1932,4	48,1
у тому числі								
сільськогосподарські підприємства	61,8	3,0	64,7	3,2	60,0	3,3	52,6	2,7
господарства населення	2005,3	97,0	1931,9	96,8	1746,9	96,7	1879,8	97,3

Джерело: розраховано автором на основі статистичних даних [8, 9].

Аналіз таблиці 1 також показує, що сільськогосподарські підприємства спеціалізуються більше на виробництві продукції рослинництва, а господарства населення надають перевагу тваринницькій галузі.

Зважаючи на вже проведені дослідження, вважаємо за необхідне більш детально розглянути структуру галузей рослинництва і тваринництва (рис.2).

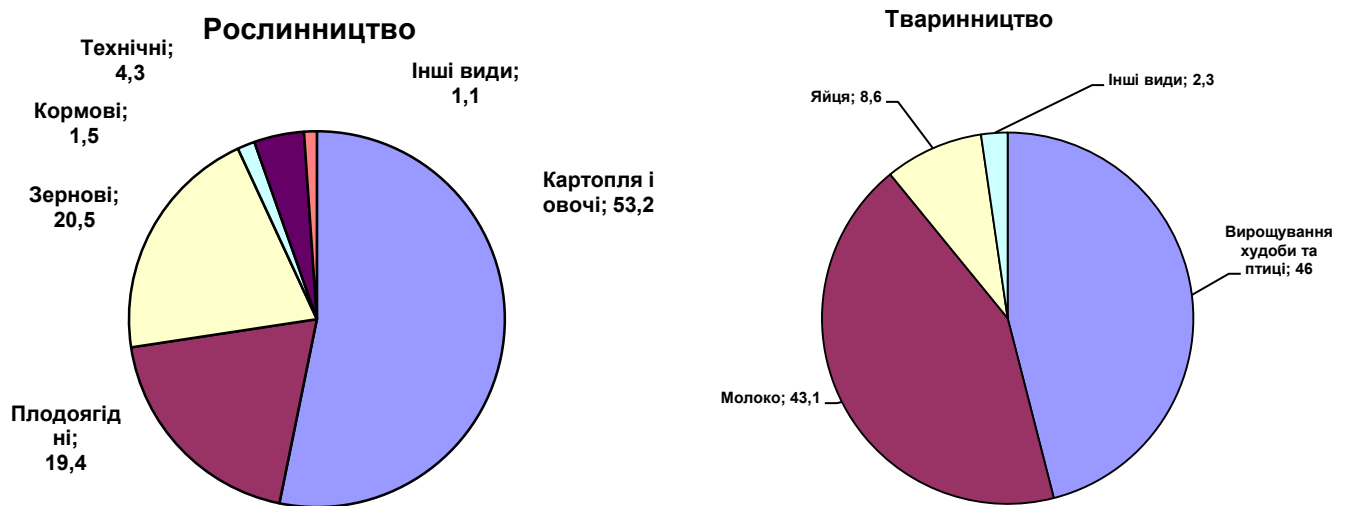

Рис. 2. Склад валової продукції сільського господарства у всіх категоріях господарств Закарпаття у 2017 році, у % [8]

Як видно з рисунку, в структурі валової продукції рослинництва в 2017 році найбільшу частку складають картопля та овочі – 53,2%, які займають площу 46,3 тис.га, частка зернових культур складає 20,5%, які зібрано з 88,0 тис.га. Загальна площа насаджень під плодово-ягідними, в тому числі з виноградом, займає 16,7 тис.га і складає 19,4%. У структурі валової продукції тваринництва основну частку займає вирощування худоби та птиці – 46%, виробництво молока займає – 43,1%, тобто отримано 325,2 тис.т молока. Виробництво яєць складає 8,6%, а саме 358,9 млн.шт.

З'ясовано, що спеціалізація сільського господарського виробництва обумовлюється наявними природно-економічними і іншими умовами. Для дослідження наявної спеціалізації сільського господарства досліджуваного регіону, вважаємо за необхідне проаналізувати динаміку виробництва продукції рослинництва і тваринництва в розрізі районів та природно-економічних зон (табл. 2, табл.3).

У табл. 2 наведено показники виробництва основних видів продукції рослинництва у аграрних формуваннях Закарпаття. На основі здійсненого аналізу можна констатувати, що виробництво зернових протягом 2017 року зменшилося на 5,4%, а його виробництво зосереджено на 89% в низинній частині Закарпатської області, лідером в цьому регіоні можна назвати Мукачівський район, який займає 32,8% у структурі області. Щодо картоплі, то її виробництво також зменшилося, проте лише на 0,6%, а вирощування її на 44% зосереджено в низинній зоні регіону, 29,2% - у передгірних і 26% - у гірських районах області. Вирощування плодів і ягід протягом 2017 року також скоротилось на 7,2%. А більше половини, тобто, 51,5% плодів і ягід виростило в передгірній частині регіону, зокрема, в Тячівському районі – 26,5% в структурі області. Зменшення вирощування плодів і ягід спостерігається у всіх природно-економічних зонах, особливо в низинній частині протягом 2017 року виробництво зменшилося на 28,5%.

**Динаміка та структура виробництва основних видів продукції рослинництва в
Закарпатській області за регіонами (природно-економічними зонами) в 2017р. (у всіх
категоріях господарств, тис.т)**

	Зернові			Картопля			Плоди і ягоди		
	2017	у % до регіону	2017 до 2016, у %	2017	у % до регіону	2017 до 2016, у %	2017	у % до регіону	2017 до 2016, у %
Всього по області	390,1	100,0	94,6	531,0	100,0	99,4	119,3	100,0	92,8
Гірська	6,5	1,7	106,6	138,0	26,0	97,5	3,2	2,7	80,0
<i>В т.ч. райони:</i>									
Великобerezнянський	1,1	0,3	110,0	31,6	6,0	95,2	0,6	0,5	85,7
Воловецький	0	0,0	-	18,8	3,5	100,5	0,2	0,2	66,7
Міжгірський	0	0,0	-	25,5	4,8	94,4	0,3	0,3	100,0
Перечинський	3,2	0,8	103,2	21,7	4,1	102,8	0,9	0,8	75,0
Рахівський	0,6	0,2	120,0	19,2	3,6	96,5	0,8	0,7	88,9
Свалявський	1,6	0,4	106,7	21,2	4,0	97,7	0,4	0,3	66,7
Передгірна	36,6	9,3	104,0	155,1	29,2	102,4	61,4	51,5	83,9
<i>В т.ч. райони:</i>									
Іршавський	19,4	5,0	104,9	51,5	9,7	105,1	12,0	10,1	77,4
Тячівський	7,8	2,0	100,0	56,9	10,7	101,6	31,6	26,5	84,3
Хустський	9,4	2,4	105,6	46,7	8,8	100,4	17,8	14,9	88,1
Низинна	347	89,0	93,5	237,9	44,8	98,6	36,7	30,8	71,5
<i>В т.ч. райони:</i>									
Берегівський	73,1	18,7	66,6	27,8	5,2	94,9	7,0	5,9	67,3
Виноградівський	91,8	23,5	123,9	48,6	9,2	103,0	8,4	7,0	69,4
Мукачівський	128,1	32,8	128,4	101,3	19,1	100,0	8,9	7,5	71,8
Ужгородський	54	13,8	61,8	60,2	11,3	95,0	12,4	10,4	75,6

Джерело: розраховано автором на основі статистичних даних [8, 9].

У таблиці 3 проведено аналіз показників поголів'я основних тварин у всіх категоріях господарств по районах та природно-економічних зонах в Закарпатській області.

За даними таблиці 3 з'ясувалося, що найбільше поголів'я ВРХ на початок 2018 року зосереджено в передгірній зоні – 45%. В Тячівському районі налічується найбільше - 26670 голів ВРХ, що складає 22,1% в структурі області. Найменше поголів'я ВРХ спостерігалось в низинній зоні регіону – 22,1%. Показник концентрації ВРХ по регіону складав 28 голів на 100га сільгоспугідь, найбільший показник концентрації – також у Тячівському районі і складав 53 голови на 100га сільгоспугідь. Вирощування свиней зосереджено основним чином як в низинній, так і передгірній зонах по 42,8 %. Найбільша концентрація поголів'я свиней на 100 га ріллі – у Тячівському та Рахівському районах – 526 і 379 голів відповідно. Щодо овець та кіз, то найбільше їх налічувалося в передгірній зоні області – 54,1%, тобто, 76406 голів, в тому числі 37,9% – 53513 голів в Тячівському районі. На другому місці по кількості овець та кіз гірські райони – 34,0%, 47956 голів. Лідером за показником концентрації овець і кіз в області також є Тячівський район – 106 голів на 100га сільгоспугідь.

Таким чином, на основі проведеного аналізу очевидним є те, що найбільше на тваринництві спеціалізуються сільськогосподарські виробники передгірної зони Закарпатської області, лідером в цій частині регіону, та й по області в цілому, по кількості поголів'я тварин є Тячівський район. На другому місці – області гірської зони, де основна кількість поголів'я худоби зосереджена у Міжгірському та Рахівському районах.

Таблиця 3

Поголів'я та структура великої рогатої худоби, свиней, овець та кіз в Закарпатській області за регіонами (природно-економічними зонами) (на 1 січня; голів)

	Велика рогата худоба			Свині			Вівці і кози		
	2018	у % до регіону	на 100 га сільгоспугідь	2018	у % до регіону	на 100 га ріллі	2018	у % до регіону	на 100 га сільгоспугідь
Всього по області	120926	100,0	28	229819	100,0	115	141097	100,0	31
Гірська	39042	32,3	28	33014	14,4	147	47956	34,0	30
<i>В т.ч. райони:</i>									
Великобerezнянський	5445	4,5	27	2554	1,1	52	1014	0,7	6
Воловецький	5937	4,9	30	3724	1,6	65	4525	3,2	30
Міжгірський	11670	9,7	35	10008	4,4	124	12377	8,8	37
Перечинський	2857	2,4	18	2810	1,2	53	1039	0,7	7
Рахівський	8943	7,4	25	7096	3,1	379	25915	18,4	73
Свалявський	4190	3,5	34	6822	3,0	208	3086	2,2	25
Передгірна	54477	45,0	44	98443	42,8	232	76406	54,1	57
<i>В т.ч. райони:</i>									
Іршавський	13926	11,5	40	32419	14,1	40	8871	6,3	25
Тячівський	26670	22,1	53	49586	21,6	526	53513	37,9	106
Хустський	13881	11,5	39	16438	7,2	131	14022	9,9	39
Низинна	27407	22,7	14	98361	42,8	72	16735	11,9	9
<i>В т.ч. райони:</i>									
Берегівський	4321	3,6	9	16319	7,1	48	2864	2,0	6
Виноградівський	10943	9,0	24	32304	14,1	100	7910	5,6	17
Мукачівський	7286	6,0	13	39156	17,0	105	4283	3,0	8
Ужгородський	4857	4,0	10	10582	4,6	35	1678	1,2	3

Джерело: розраховано автором на основі статистичних даних [8, 9].

Крім цього, в сучасних умовах господарювання особливо актуальним для Закарпатської області має стати організація заходів побудови раціонального поєднання основних, додаткових та допоміжних галузей сільського господарства. Це дозволить повноцінно та більш ефективно використовувати наявні земельні та трудові ресурси, сприятиме організації безвідходного та екологічного виробництва, а також рівномірного надходження коштів від реалізації продукції.

Висновки. На основі проведеного дослідження виявлено, що перевагу в результатах діяльності сільського господарювання мають спеціалізовані господарства. Про це також свідчать світові тенденції. Адже спеціалізація сприяє підвищенню економічної ефективності виробництва сільськогосподарської продукції, вибору оптимальних каналів реалізації, вдосконаленню матеріально-технічної бази, підвищенню якості та конкурентоспроможності продукції, вибору виробництва саме тої продукції, яка користується попитом у споживачів та формується на основі врахування природно-кліматичних факторів та географічного положення природно-кліматичних зон, адміністративних регіонів.

Проведений аналіз спеціалізації сільськогосподарського виробництва Закарпатської області показав, що загалом, протягом останніх років в структурі виробництва сільськогосподарської продукції зберігався відносно рівномірний розподіл співвідношення продукції рослинництва та тваринництва, а також спостерігалися незначні зміни в сторону зростання чи зниження обсягів виробництва. Найбільш чисельними суб'єктами господарювання в аграрному секторі економіки регіону залишаються господарства населення. Сільськогосподарські підприємства спеціалізуються більше на виробництві продукції рослинництва, а господарства населення надають перевагу тваринницькій галузі. На основі аналізу динаміки виробництва продукції рослинництва і тваринництва в розрізі районів та природно-економічних зон очевидним є те, що найбільше на тваринництві, а саме

вирощуванні ВРХ, овець та кіз, спеціалізуються сільськогосподарські виробники передгірної зони Закарпаття. На рослинництві спеціалізуються сільгоспвиробники низинної зони регіону, де, в основному, вирощують зернові та картоплю, більше половини плодів і ягід збирають в передгірній частині території області.

Таким чином, регіональна спеціалізація, яка формується на основі впливу природно-кліматичних умов та факторів, а також географічного розташування природно-економічних зон та адміністративно-територіальних одиниць, повинна враховувати ресурсозабезпеченість регіону, в тому числі землею як ресурсом та відповідними кваліфікованими кадрами, повинна враховувати реальну ситуацію, яка склалася на ринку сільгосппродукції. При цьому, ефективність виробництва може бути високою у всіх типах господарств, якщо їхня спеціалізація повною мірою буде відповідати зазначеним умовам та буде здійснено перехід до стратегічного управління у всіх ланках виробництва та реалізації продукції.

Тому, в майбутньому вважаємо за доцільне більш докладно дослідити специфіку спеціалізації сільськогосподарського виробництва за формами господарювання сільськогосподарських виробників в розрізі природно-економічних зон, що дозволить детальніше розкрити вплив природних умов на розвиток різних видів економічної діяльності.

Список використаної літератури

1. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: підручник. 2-ге вид., доп. і перероблене. К. : КНЕУ, 2002. 624 с.
2. Канінський П.К. Розвиток спеціалізації сільськогосподарських підприємств лісостепової зони України в умовах аграрних трансформацій : автореф. дис. д-ра екон. наук : 08.07.02 . Нац. наук. центр «Ін-т аграр. економіки» УААН. К., 2006. 36 с.
3. Райтер Н.І. Теоретичні підходи до визначення сутності спеціалізації виробництва сільськогосподарських підприємств. Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка, 2016. Вип. 172. С. 154-163.
4. Беженар І.М. Стан розвитку спеціалізації в аграрних підприємницьких структурах. Економіка та управління національним господарством. Миколаївський нац. ун-т імені В.О. Сухомлинського. 2016. Вип. 10. С. 128-133.
5. Мороз Ю.Ю. Моніторинг спеціалізації сільськогосподарського виробництва. Вісник ЖДТУ. Житомир, 2010. Вип. 1 (51). С. 194-199
6. Яворська Т.І. Вплив спеціалізації на ефективність виробництва сільськогосподарської продукції у фермерських господарствах. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). Мелітополь, 2013. Вип. 3 (23). С. 214-221.
7. Табенська О.І. Трансформаційні зміни в аграрному секторі України в умовах вступу України до СОТ. Зб. наук. праць за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених (Вінниця, 16 жовт. 2008 р.). Вінниця: ВДАУ, 2008. С. 108-112.
8. Статистичний збірник Сільське господарство Закарпаття за 2010-2017 роки. Головне управління статистики у Закарпатській області / за редакцією Гриник Г. Д. Ужгород, 2018 р. 60 с.
9. Статистичний щорічник Закарпаття 2017. Головне управління статистики у Закарпатській області / за редакцією Гриник Г. Д. Ужгород, 2018 р. 480 с.
10. Статистичний збірник Сільське господарство України за 2017 рік. Державна служба статистики України / за редакцією Прокопенко О.М., К.: 2018 р. 245 с.

References

1. Andriychuk, V.G.(2002). Economics of agricultural enterprises: a textbook. 2nd ed., suppl. and recycled. Kyiv: KNEU (in Ukr.)
2. Kaninsky, P.K. (2006). Development of specialization of agricultural enterprises of forest-steppe zone of Ukraine in the conditions of agrarian transformations: author. diss. Doctor of Economics. Sciences: 08.07.02. Kyiv: Nat. Sciences. center «Inst. agrar. economy» UAAS (in Ukr.)
3. Reiter, N.I. (2016). Theoretical approaches to determining the essence of specialization of agricultural production. Bulletin of the Kharkiv National Technical University of Agriculture named after Peter Vasylenko, 172, 154-163. (in Ukr.)
4. Begenar, I.M. (2016). State of development of specialization in agrarian business structures. Economy and management of the national economy. The Nikolaev nat. Univ. Sukhomlinsky, 10, 128-133. (in Ukr.)
5. Moroz, Yu.Yu.(2010). Monitoring of agricultural specialization. Zhytomyr, ZhSTU Bulletin. 1 (51), 194-199. (in Ukr.)

6. Yavorskaya, T.I. (2013). The impact of specialization on the efficiency of agricultural production in farms. Collection of scientific works of the Taurida State Agrotechnological University (Economic Sciences). Melitopol, 3 (23), 214-221 (in Ukr.)
7. Tabenskaya, O.I. (2008). Transformational changes in the agricultural sector of Ukraine in the context of Ukraine's accession to the WTO. Coll. Sciences. works on materials All-Ukrainian. Research Practice Conf. young scientists (Vinnitsa, October 16, 2008). VSAU, Vinnitsa, 108-112 (in Ukr.)
8. Statistical collection Agriculture of Transcarpathia for 2010-2017 (2018). In G.D. Hrynyk (Ed.). Uzhgorod: Main Department of Statistics in the Transcarpathian Region (in Ukr.)
9. Statistical Annual of Transcarpathia for 2017 (2018). In G.D. Hrynyk (Ed.). Uzhgorod: Main Department of Statistics in the Transcarpathian Region (in Ukr.)
10. Statistical collection Agriculture of Ukraine for 2017 (2018). In O.M. Prokopenko (Ed.). Kyiv: State Statistics Service of Ukraine (in Ukr.).

Beley Natalia

Teacher,
Uzhgorod National University,
Uzhgorod, Ukraine
natalia.beley@uzhnu.edu.ua

**MODERN STATE AND REGIONAL FEATURES OF AGRICULTURAL PRODUCTION
SPECIALIZATION IN TRANSCARPATHIA**

Summary

Introduction. Efficiency of functioning agriculture, in modern conditions, largely depends on the rational placement and specialization of production, which in turn ensure the efficient use of natural and climatic conditions and resources of individual enterprises, industries, regions, and the state. The Transcarpathian region is endowed with particularly diverse conditions, as it is located in three natural-economic zones (mountain, foothill, lowland).

Purpose. The main purpose of this study is to highlight the features of specialization of agricultural production due to the natural and economic features of the selected areas of the region and to determine their impact on agriculture in the Transcarpathian region.

Results. The analysis of specialization of agricultural production in the Transcarpathian region showed that, in general, in the recent years, the structure of agricultural production remained relatively evenly distributed between the crop and livestock production, and there were slight changes in the direction of increasing or decreasing production volumes. The largest number of economic entities in the agricultural sector of the region's economy are households. Agricultural enterprises specialize more in the production of crop products, and households favor the livestock industry. Based on the analysis of the dynamics of crop production and livestock production in the context of districts and natural and economic zones, it is evident that agricultural producers of the foothills of the Transcarpathian region are the ones most important for animal husbandry, namely cattle, sheep and goat breeding. The crop producers specialize in the lowland area of the region, where they mainly grow grain and potatoes, and more than half of the fruits and berries are harvested in the foothills of the region.

Originality. Regional specialization, which is formed on the basis of the influence of climatic conditions and factors, as well as the geographical location of natural-economic zones and administrative-territorial units, should take into account the resource supply of the region, including land as a resource and the corresponding qualified personnel, should take into account the situation, which has developed in the market of agricultural products. At the same time, production efficiency will be high in all types of farms, if their specialization fully meets the specified conditions and the transition to strategic management in all branches of production and sales of products is made. The complicated natural conditions of the Transcarpathian region, on the one hand, become an obstacle to the development of agricultural production, especially crop production in the territories with mountainous terrain, and on the other - a special ecological and natural environment forms favorable conditions for the development of such strategic and economic zones in the mountainous and foothill zones activities such as farm or rural tourism, and promotes the production of environmentally friendly products by landowners.

Conclusion. Based on the conducted research, it is revealed that specialized farms have an advantage in the results of agricultural activity. Specialization helps to increase the economic efficiency of agricultural production, to choose the optimal channels of sale, to improve the material and technical base, to improve the quality and competitiveness of products, to select the production that is the one that is in demand among consumers and is formed on the basis of consideration of natural climatic factors and geographical location natural and climatic zones, administrative regions, which will allow to produce competitive products.

Keywords: specialization; agricultural production; region; branch structure; agricultural products; economy of the population; agricultural enterprises; natural and economic zones; concentration.

Одержано редакцією: 24.01.2019
Прийнято до публікації: 22.02.2019